

הלכות ריבית

חכמת אדם

כלל קלא - קלב - קלג

חכמת אדם כלל קל"א

דין איזה ריבית דאורייתא ואיזה דרבנן

ודין ריבית מוקדמת ומאוחרת.

ובו י"ז סימנים. (סימנים ק"ס קס"א):

(א) בכל דבר שהוא מוסיף לו בפרעונו מחמת שהלוה לו יש בו משום ריבית דאורייתא בין כסף בכסף בין אוכל באוכל בין אוכל בכסף בין כסף באוכל בין שאר דברים בכסף ובכסף באוכל בין שאר דברים בין אוכל בשאר דברים בין שאר דברים זה בזה דאף על גב דכתיב נשך כסף נשך אוכל כבר רבי קרא דכתיב כל דבר אשר ישך לרבות כל דבר ובפחות משוה פרוטה ובהלואת קרקע כגון שהלוה לו חמשה גפנים שיחזיר לו ששה יש אומרים דהוי ריבית דאורייתא (רשב"א) ויש אומרים דאינו אלא דרבנן (תוספות ורש"י בכתובות מ"ו ור"ן) ודוקא קרקע בקרקע אבל אם הלוה כסף ונותן לו ריבית קרקע לכולי עלמא הוי דאורייתא (שלחן ערוך ובית יוסף ריש סימן קס"א) ואפילו במלאכה יש בה משום ריבית כאשר נבאר כלל קל"ו. ובצד אחד בריבית כגון המלוה לחבירו והתנה עמו שבאם שיצטרך לסלק מס למלך וכיוצא בו יסלק עבורו וזה אינו אלא צד אחד בריבית שאם יצטרך לסלק מס יהיה ריבית ואם לא יצטרך לסלק אין כאן ריבית כלל וכן כל כיוצא בזה (ועיין לקמן כלל קל"ה סימן ח') נחלקו הפוסקים יש אומרים דהוי ריבית קצוצה ויש אומרים דהוי אבק ריבית (עיין שלחן ערוך ריש סימן קע"ד דפסק דהוי ריבית קצוצה ועיין בט"ז סימן ק"ע ס"ק ב' ובש"ך סימן קע"ב ס"ק כ"ט):

(ב) אם קצץ לו הריבית בשעת הלוואה לכולי עלמא הוי ריבית דאורייתא כדכתיב את כספך לא תתן וגו' משמע בשעת נתינה אבל אם הלוה לו סתם ואחר זמן כשתבע חובו קצץ לו ריבית משום שהרחיב לו זמן הסכמת רוב הפוסקים דאף על פי כן הוי ריבית דאורייתא (סימן קס"ו סעיף ב' וש"ך

ס"ק ח') ודוקא שאמר לו כן בשעה שמרויח לו זמן דאז הוי כשעת הלואה אבל אם כבר הרויח לו זמן ובא בתוך הזמן ואמר דור בחצירי בשביל מעותיך שהם בטילות אצלי כתב הש"ך דלא הוי אלא אבק ריבית (שם ס"ק ט')

(ג) מן התורה אינו אסור ריבית אלא דרך הלואה כדכתיב אם כסף תלוה וגו' לא תשימון עליו נשך וחכמים עשו הרחקה משמרת לדבר ואמרו כללא דריבית כל שהוא. אגר נטר אסור פירוש כל שמרויח בשביל המתנת מעותיו בין שבא לו החוב כדרך הלואה או בדרך מקח וממכר או דרך שכירות או דרך מלאכה בין שמקדים לו ריבית קודם ההלואה או לאחר שהחזיר לו ההלואה אף על פי שלא קצץ עמו בשעת הלואה וכל זה נקרא אבק ריבית (סימן קס"א סוף סעיף א') ואם יש לו טובת הנאה מן ההלואה אם התנה עמו מתחלה או אפילו לא התנה אלא דבלאו הכי לא היה עושה לו למאן דאמר דטובת הנאה ממון הוי ריבית קצוצה (סימן ק"ס סוף סעיף ז') ועיין לקמן כלל קל"ו סימנים א' ב' וד'.

(ד) ואפילו אינו קוצץ עמו ריבית אלא שמלוה לו מעות בענין שאם ירויח יתן לו ריוח ואם יפסיד יהיה הכל חל על הלווה ונמצא שהוא קרוב לשכר ורחוק להפסד אסור מזרבנן והעושה כן נקרא רשע (גמרא ורמב"ם פרק ה' ובשלחן ערוך סימן קע"ז):

(ה) אפילו אם אמר לו בשעת פרעון אני נותן לך במתנה ואפילו בריבית דרבנן ואפילו לא קצץ בשעת הלואה אסור לקבלו אבל אם לקח ממנו ריבית אפילו ריבית דאורייתא וצריך להחזירה כדין. לזה מועלת מחילה לפטרו מידי דהוי ככל גזל ואפילו מתנה על מנת להחזיר אסור בריבית (סימן ק"ס סעיף ה')

(ו) ודוקא שבאו המעות לידו בתורת הלואה בזה אסרו ליתן לו מתנה בשעת פרעון דמחזי כריבית אבל אם בא לידו בתורת מכר כגון שנתן לו מעות על סחורה כדרך שנותנין מעות להעמיד לו חיטין וכיוצא בו ובשעה שנותן לו הסחורה נותן לו יותר ממה שפסק עמו אם נותן לו סתם ואינו מזכיר שהוא בשביל עיכוב מעותיו מותר דאמרינן אזולי הוא דקא מוזיל גביה רצה לומר שמוכר לו הסחורה יותר בזול ממה שהתנה עמו (לשון רשב"א הביאו הבית יוסף סימן ק"ס) והוא הדין אם היה המעות בידו בדרך מקח וממכר להתעסק בו דבזה שייך גם כן אזולי קא מוזיל שלוקח ריוח בפחות ממה שהתנה עמו כן נראה לי אבל אם נתן לו סחורה בהקפה על זמן ועיכב הזמן פרעון ולא סלק בזמנו ואחר כך נותן לו יותר בסתם ואינו מזכיר לו שהוא משום עכבת המעות נראה לי דאסור דבזה לא שייך אזולי קא מוזיל ועוד כיון שזקף עליו במלוה יש לו כל דין מלוה (והלבוש (סעיף ד') כתב וזה לשונו, אבל אם בדרך מקח וממכר באו לידו ואחר כך הוסיף לו בחזרת המעות לא אסרוהו דהוי ליה כחוזר וקונה ממנו ולא הבנתי כוונתו ועיין שם בסימן ק"ס בש"ך ס"ק ד' וכן נראה שהרי דין זה למד הרשב"א ממעשה דרבינא דיהיב זוזא לבני אקרא ושפכו ליה טפי כו' אמר ליה אחולי מחלי גבך ועיין בבית יוסף ריש סימן ק"ס בבדק הבית ועיין במשנה למלך פרק ה' הלכה י"א בשם מהר"י בן לב דדוקא מאותו מין סחורה מתיר

הרמב"ם אבל כששלח לו דורון דליכא למימר אזולי מוזיל לגביה אסור ועיין עוד במשנה למלך פרק ט' הלכה ח':

(ז) ואם המלוה והלווה שניהם תלמידי חכמים אם הלוו זה לזה דברים של מאכל ונתן לו יותר על מה שלוה ממנו עד חומש מלגיו כגון מאה במאה ועשרים הרי זה מותר דכיון דיודעים דריבית אסור הדבר ידוע שלא נתן לו אלא מתנה ויש מתירין עוד בזה אפילו בהתנו תחלה כך מותר כיון שהוא דבר מאכל ודבר מועט בודאי אינו אלא מתנה גמורה ומכל מקום לא ירגילו תלמידי חכמים עצמם בכך מפני המון עם שלא ילמדו מהם (שם סוף סעיף י"ז):

(ח) ולא מבעיא דבשעת פרעון אסור דמחזי להדיא כריבית אלא אפילו ריבית מאוחרת אסור. כיצד הרי לאחר איזה ימים שכבר פרעו לו שלח הלווה למלוה דורון אפילו הוא דבר מועט ואפילו הוא דבר דלפעמים אפילו לא היה מלוה לו היה משלח לו דורון אם פירש לו ואמר בשביל מעותיך שהיו בטילות אסור למלוה לקבלו (שם סעיף ו') וכן אם אפילו לא פירש בשביל מעותיך אלא ששלח לו בסתם מתנה מרובה דמוכח מלתא שהוא משום הלואה ואפשר דאפילו היה רגיל מקודם גם כן ליתן מתנה מרובה אפילו הכי אסור אפילו בסתם דהוי כמילי דפרהסיא שנבאר לקמן דאסור (ש"ך ס"ק ט') וכן אפילו מתנה מועטת ובסתם אלא שידוע דבלאו הכי לא היה נותן לו אסור וכל זה [בלווה אבל] במלוה דאינו יודע מחשבת הלווה ואחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן ולכן מותר לקבל דבר מועט בסתם (עיין שם במשנה למלך) אבל הלווה אם דעתו הוא משום הלואה הכל אסור ואפילו מופלג מן ההלואה ימים הרבה כיון שמתכוין משום ריבית אבל המלוה מותר לקבל מופלג ימים הרבה מן ההלואה אפילו מתנה מרובה אם לא שאמר לו בפירוש בשביל מעותיך דאז אפילו מופלג הרבה אסור (שם בש"ך ס"ק י'):

(ט) וכן הדין בריבית מוקדמת כיצד הרי שנתן עיניו ללוות ומשגר לו דורון זו היא ריבית מוקדמת ודינו שוה לריבית מאוחרת (שם סעיף ו'):

(י) ולא מבעיא בזה דממונו של מלוה מתרבה אלא אפילו הנאה בעלמא אפילו דבר שהיה עושה הלווה בלאו הכי אסור למלוה ליהנות מלווה בלא דעתו דנראה שסומך עליו שבשביל מעותיו שבידו יסבול לו אבל מדעת הלווה וברשותו מותר כיון שגם בלאו הכי היה עושה לו זאת ובלבד שלא יהיה דבר של פרהסיא כגון לדור בחצירו ולהשתמש בעבדיו כדלקמן סימן ט"ז (סעיף ז'):

(יא) ואפילו ריבית דברים אסור כיצד אם לא היה רגיל להקדים לו שלום אסור להקדים לו ולא יאמר לו הודיעני אם בא איש פלוני ממקום פלוני וכיוצא בו ואסמכוהו אקרא כל דבר אשר ישך אפילו דיבור (סעיף י"א וי"ב):

(יב) אפילו דבר מצוה כגון ללמוד עם המלוה או עם בנו בין מקרא ובין גמרא אם לא היה רגיל בזה מקודם אסור כל זמן שמעותיו בידו (סעיף י')

(יג) אסור לומר לחבירו עשה עמי מלאכה היום ששוה דינר ואני אעשה עמך בשבוע אחר מלאכה ששוה שנים או מלאכה שהיא יותר כבידה כדלקמן כלל קל"ו סימן ג' (סעיף ט')

(יד) יש אומרים דמותר גם כן לומר לחבירו הלויני מאה זהובים על חודש ואני אחזיר ואלוך מאה זהובים על חודש דזה דומה לאומר לחבירו עשה עמי מלאכה זו היום ואני אעשה עמך מלאכה זו למחר דמותר. ויש אומרים דאינו דומה למלאכה ואסור (ומשמע דזה הוי ריבית קצוצה) דהתם אין כאן הלואה אלא שזה חייב לו שכר מלאכתו ומה לי אם זה פורע לו במעות או שעושה מלאכה ששוה גם כן כך אבל הכא אין הלווה חייב לזה כלום עבור ההלואה ומה שחזר ומלווה לו הוי ריבית ולכולי עלמא אם מתנה שילווה לו כפל או על זמן יותר ארוך הוי ריבית קצוצה (שם ועיין בקונטרס הסמ"ע לקמן כלל קמ"ג סימן ט"ו):

(טו) המלווה לחבירו מאה שיתן לו מאה ועשרים כגון שהלווה מאה רובל סיג על מנת שיתן לו ק"ך והמקח עכשיו כ"ד רובל כסף וכשהוא משלם לו המקח כ' רובל כסף ונמצא שהק"כ גם כן אינם שוים אלא כ"ד רובל אפילו הכי הוי ריבית דאורייתא דבתר שעת הלואה אזלינן אבל אם הלווה לו מאה במאה אף על פי שנתיקר אחר כך לא הוי אלא ריבית דרבנן ועיין לקמן כלל קל"ד (סעיף א')

(טז) המלווה את חבירו אסור למלווה ליהנות מן הלווה אפילו בדברים שהמלווה אינו נהנה והלווה אינו חסר כלום אם הוא דבר של פרהסיא כגון לעשות מלאכה בעבדו אפילו הוא בטל או לדור בחצירו חנם אפילו הוא חצר שאינו עומד להשכיר וגם המלווה אין דרכו לשכור ואפילו להשכירו פחות משווי אסור כדלקמן כלל קל"ו סימן א' (סימן קס"ו סעיף א') והוא הדין כל דבר של פרהסיא אסור כגון לקנות עבורו בבית הכנסת לקרותו בתורה ושאר כיבודים אפילו אם הלווה אינו מתכוין כלל לכבדו בשביל המלווה דהרואים יחשדו שעושה כן בשביל הלואה אלא אם כן ידוע לכל שבלאו הכי עושה כן ואם הלווה מתכוין בשביל הלואה אסור (סימן קס"ו) ואם הדבר ידוע שקודם הלואה היו אוהבים זה את זה כל כך שהיו משאילים חצר זה לזה כשצריכים לפעמים מותר אף לאחר הלואה (ורש"ל אוסר) ודוקא דברים של פרהסיא אבל מותר להשאיל כליו ובהמתו אם היה משאילו בלאו הכי כיון שאינו דבר של פרהסיא ובלבד שיעשה מדעת הלווה ושלא יתכוין הלווה בשביל ההלואה (שם ובש"ך ס"ק א') ועיין לקמן כלל קל"ו סימן א' מענין דר בחצירו:

(יז) היה המלווה בעל מלאכה והתנה עם הלווה שכל מלאכה שתבוא לידו יתן אותה למלווה או איפכא שהלווה בעל מלאכה והתנה עמו המלווה שיעשה לו מלאכתו בזול מבואר שם סימן ד':

הלכות ריבית

חכמת אדם

כלל קלב

**דין ריבית כסף בכסף על ידי הלואה באיזה צד מותר.
ובו כ"ב סימנים. (סימן ק"ס):**

(א) לא אסרה תורה אלא ריבית הבא מיד הלווה למלוה כדכתיב את כספך לא תתן וגו' וכן גבי אזהרת הלווה כתיב לאחריך לא תשיך משמע דוקא מלוה למלוה או משליח לווה לשליח מלוה ואין הכוונה שהלווה אינו נותן בעצמו הריבית למלוה אלא ששולח לו על ידי שליח דזה ודאי אסור מדאורייתא שאפילו שלחו על ידי קוף הוי ריבית שכיון שהלווה לווה מן המלוה אם כן הרי המלוה מתרבה ממונו מן מעות הלווה (עיין משנה למלך פרק ה') אלא הכוונה שאין הלווה נותן ריבית כלל דאף על פי שהמלוה מתרבה ממונו לא איכפת לן לפיכך מותר לאדם לומר לחבירו הילך דינר והלווה לפלוני עשרה דינרין שכיון שאין הלווה נותן מכיסו כלום מותר לפיכך אסור לזה לחזור וליקח דינר זה שנתן מהלווה ויש אוסרים אם פייס הלווה לאותו פלוני שיתן עבורו דאם פייסו מחזי כשלוחו ואסור מדרבנן ורוב פוסקים מתירין בזה (סימן ק"ס סעיף י"ג) וכל שכן שלא יקדים לו הלווה לנותן מתנה דרך שכירות שישתדל לו הלואה ממלוה והוא חוזר ונותן למלוה המתנה ההיא או פחות או יותר קצת ריבית גמור הוא (ט"ז ס"ק ז') ויש אומרים דאפילו חוזר הלווה ונותנו מותר דהא מדינא לא היה חייב הלווה לשלם לזה כלום ומאי דיהיב ליה שכר טרחו יהיב ליה מנפשיה [ב] (עיין שם מה שכתבתי בשם ריטב"א) אבל אם הבטיח הלווה לשליח זה להחזיר לו מעותיו לכולי עלמא אסור מדרבנן ואם אמר הלווה כל מי שיתן לפלוני כדי שילווה לי אינו מפסיד בזה נחלקו הראשונים דיש אוסרין ויש מתירין (עיין בית יוסף ומשנה למלך שם) אבל אם אמר כל זמן שלא יתן לך פלוני מעות שאתה מלווה לו אתן לך כל חודש דינר אסור דמקבל עליו ריבית וכל זמן שאין הלווה פורע לו הקרן יש על זה חוב הריבית נמצא גם אחריות הקרן עליו (ט"ז ס"ק ו):

(ב) אם אמר הלווה למלוה פלוני יתן ריבית בשבילי אסור זהו כשלוחו (שם) (ונראה לי דאינו אלא מפני הערמת ריבית עיין בקדושין דף ו' ע"ב בתוספות דיבור המתחיל דארווח) ויש אומרים דלהמתירין ללווה לפייס לזה שיתן עבורו הוא הדין דאפילו אמר הלווה למלוה פלוני יתן בעבורי מותר (משנה למלך פרק ה' וכן כתב בשם רמב"ן שם) דכיון דאין הלווה נותן משלו כלום מותר ואם אמר לו הלווני מנה וטול דינר מיד פלוני שאמר שיתן לי מותר כיון דלא זכה בו עדיין מותר (משנה למלך בשם רשב"א שם):

(ג) ואם אמר המלוה ללווה (פייס לפלוני) שיתן לי ד' דינרין ואלוה לך אף על פי שאין הלווה אומר תן לפלוני כדי שילוני וגם כשנותן אותו פלוני למלוה אינו אומר כדי שתלוה לפלוני אפילו הכי אסור כיון שהמלוה אומר אמור לפלוני שיתן לי מחזי כשלוחו ולא עוד אלא שאסור למלוה לומר פייס פלוני שיתן לך ד' דינרין ואלוה לך דכיון שרוצה בתקנתו הוה ליה כאילו מהנה למלוה בשליחותו (סימן ק"ס ש"ך ס"ק כ' ועיין במשנה למלך). ואם אמר המלוה ללווה אלוה לך מעות על מנת שתקבל ממני מתנה אם הוא אדם חשוב שאינו מקבל מתנות בלא פיוס אסור (ט"ז ס"ק ח')

(ד) ואם אמר המלוה ללווה (פייס לפלוני) שיתן דינר לפלוני אפילו להקדש או לנכרי או זרוק לים ואלוה לך הוה ריבית קצוצה ומוציאין מהמלוה ללווה כיון שהוא קצץ עמו ליתנו לפלוני (ש"ך ס"ק י"ט) דאף על גב דלא אתי זוזי לידי המלוה ולא לשלוחו ולא פרע בהן חובו מכל מקום מה שנתן על פיו הרי הוא כאילו הגיעו לידו והוא נתן לפלוני או זרקו לים ואין חילוק זהו הדין אם הלווה אמר כן למלוה ומשום זה הלווה לו (סעיף י"ד ברמ"א):

(ה) מותר לומר לחבירו הילך זוז ואמור לפלוני שילוני ואפילו לבן המלוה מותר לומר כן ודוקא כשהוא גדול ואינו סמוך על שלחן אביו אבל בקטן אף על פי שאינו סמוך על שלחן אביו מכל מקום אם לא יהיה לו הוא מוטל על האב לפרנסו (ט"ז ס"ק י') וכל שכן בסמוך על שלחנו אפילו הוא גדול אסור זהו כאילו נותן למלוה עצמו ומיהו יש אומרים דדוקא כשאין המקבל נותן מזה למלוה דאם לא כן מחזי כשלוחו (סעיף ט"ז ברמ"א) אבל יש מתירין גם בזה (כן כתב בשיטה מקובצת להדיא בשם הריטב"א שם דיבור המתחיל ואמר רבא שרי ליה בתירוץ ב' ועיין בבית אדם סימן ב') ובלבד שיהיה גדול ואינו סמוך על שלחן אביו:

(ו) וכל זה כשהלווה לוקח ההלוואה מיד המלוה או משלוחו או ששלח לו שטר בחתימת ידו על ידי שלוחו ולוה בין מהמלוה עצמו או משלוחו שהרי על כל פנים הלווה נשתעבד למלוה אבל אם ראובן שלח שלוחו שמעון שילוה מלוי ולוי מכיר אותו שהוא שליח ראובן או שכתב לו ראובן ששמעון הוא שלוחו ולוה שמעון מלוי בריבית על שם ראובן ואפילו נתן לו גם כן שטר וחתם עצמו בפקודת ראובן מכל מקום אין כאן ריבית כלל שהרי זה אפילו צוה לו ראובן שילוה בריבית קיימא לן דאין שליח לדבר עבירה ואם כן אינו שלוחו כלל והרי זה כאילו השליח לוה לעצמו וחוזר השליח ומלוה ללווה והלווה כשנותן הריבית לשליח הרי אינו נותן הריבית שיחזיק לעצמו אלא ליתן להמלוה והרי זה כאילו אומר הילך זוזי ותלוה לפלוני דהיינו לשליח דמותר כדלעיל סימן א' וכשהשליח נותן הריבית למלוה אף על

פי שהוא הלווה כיון שאינו נותן משלו כלום אין כאן איסור כלל (מה שהאריך בזה הט"ז בסימן ק"ס בס"ק י"א עיין במשנה למלך פרק ה' ולא קשה מידי) וכל זה בהלוואה על פה או שהשליח חתם עצמו בפקודת המשלח שאין השליח משתעבד למלוה (עיין סימן ק"ע בט"ז ס"ק ב') והלווה לא כתב למלוה שילווה לו בריבית רק סתם שילווה לו והיינו בהיתר וגם לא אמר לשליח תן לו ואני פורע לך דזה איסור לכולי עלמא (עיין משנה למלך שם ומה שנכתוב בבינת אדם) אבל אם השליח נותן למלוה שטר חוב בחתימת יד הלווה שנכתב בו ריבית הרי זה ריבית מיד הלווה למלוה שהרי המלוה מתרבה והלווה נחסר ובא מהלווה למלוה והוא הדין על ידי שליח המלוה ואפילו אם שליח המלוה עשה שלא בידיעת המלוה [ג] ולכן המשולחים שלווין מעות בירידים ונותנין שטר חוב שלהם בריבית קצוצה עוברים על איסור דאורייתא והרוצה לעשות כן בארתי יפה בבינת אדם כיצד יעשה בהיתר:

(ז) מותר ליתן שכר לחבירו שיהיה ערב בשבילו אף על גב דמחזי כאילו הוא המלוה ומה שזה נותן לו שכר מחזי כריבית והוי כריבית מוקדמת מכל מקום מותר דאין זה אלא שכר טרחתו מה שמתחייב עצמו בעד חבירו ואפילו אם לא יתרצה המלוה בערבות לבד אלא דוקא שיהיה ערב שלוף דוץ ואם כן באמת הוא המלוה מכל מקום מותר כיון שזה לא ביקש ממנו שיהיה שלוף דוץ רק ערבות בלבד ואמנם כיון שהוא שלוף דוץ לא התירו אלא דוקא בשהקדים לו השכר קודם ההלוואה אבל לאחר שהלוה לו איסור ליתן לו שכר דכיון דעכשיו הוא באמת המלוה מחזי כנוטל שכר על מעותיו (בסימן ק"ע הט"ז ס"ק ג' אוסר והש"ך בנקודות הכסף חוכך בזה ולא ראו דברי ריטב"א בשיטה מקובצת דף ס"ט ע"ב דיבור המתחיל אמר רב הילך כו' שהעתקתי בבינת אדם סימן ב') אבל איסור לו לבקש ממנו שיהיה שלוף דוץ ודוקא בהלוואה אבל אם מבקש מחבירו שיתן שטר חוב לחבירו בעד סחורה שקונה ונותן לו סחורה בזה יש תקנה שיאמר הערב להמוכר אני קונה ממך הסחורה כיון שאני נותן לך שטר חוב על זה ואם כן מה שנותן לחבירו הוא בתורת מקח שקונה ממנו (ט"ז שם):

(ח) השותפין שהוצרכו ללוות מעות מעכו"ם בריבית צריכין שיבאו שניהם על החתום או אם יש מנהג בין הסוחרים שכאשר יחתום אחד שמו וכותב ושותפו נתחייב בזה השותף די בזה דאז שניהם הם הלווין אבל אם אחד לווה על שמו לבד אם כן הוא חוזר ומלוה לחבירו בריבית ואם שניהם עוסקים בשותפות ואחד מהם נוטל מעכו"ם בריבית ומניחו לעסק השותפות יכול תחלה למלאות הפרעון במה שצריך לתת ריבית והמותר יחלוקו כי לא נעשה כאן הלוואה מעולם אלא הריוח וההפסד מגיע לאותו סך ממון של הלוואה והריבית הוא בכלל הפסד אבל אם אחד מניח ממון וחבירו מתעסק בשותפות לחוד וזה המניח הממון נוטל ממון מעכו"ם על ריבית לצורך השותפות אין לו ליטול מהשותפות לפרעון הריבית כיון שהוא אינו מתעסק אלא חבירו לא יוכל לומר שהריבית ממעט חלק בריוח אלא הוי ליה כאילו מניח מכיסו אותו סך לצורך השותפות ואם לווה אחד מישראל בעסקא ונותנו לשותפות שפיר יכול ליתן הריוח מן השותפות דבדרך שהוא מקבלו בעסקא כך נותנו לשותפות בעסקא. ונראה לי דהוא הדין אם אחד מלוה לשותפות ממעות שלו או שלווה מאחרים על שמו על פי היתר זקוקים ללוות המחצית לחבירו על דרך היתר דוקא או שחבירו יתן לו בתחלת השותפות או כל זמן שירצה שטר חוב על פי

היתר זקוקים על סך כפי שמשער שצריכים ללוות תמיד ויתן לו רשות למכור הזקוקים שלו לצורך השותפות כשיצטרך (ועיין כל זה סימן ק"ע בט"ז ס"ק ג')

(ט) כבר נהגו להלוות זהב בזהב רצה לומר שזה לזה אדומים ומחזיר לו אדומים ואף על גב דלפעמים מתיקרים ונמצא דהוא ריבית על כל פנים מדרבנן ואם כן מצד הדין היה אסור אלא אם כן שיעשנו דמים דהיינו שאם יתיקר האדום זהב אזי לא יתן לו אלא מעות כסף כפי המקח שהיה בשעת הלואה כמו שנכתוב לקמן כלל קל"ד בדין ריבית אוכל באוכל מכל מקום סמכו העולם על דעת הפוסקים דדינר זהב כיון שהוא יוצא בהוצאה אין לו דין פירות אלא דין מטבע ובמטבע מותר להלוות לו מטבע לשלם לו אותו מטבע או אחרת דאף שלפעמים נתיקר אין היוקר והזול תלוי בו אלא הפירות הם זולים ויוקרים (סימן קס"ב סעיף א') ולי נראה כיון שאנו רואים לעינים שהאדום זהב היוקר והזול תלוי בו ולא בפירות ולכן יותר טוב שיזהר הלווה שכשיצטרך ללוות אדומים יהיה לו על כל פנים אדום זהב אחד ואם כן דינו כדין הלואת סאה בסאה כדלקמן כלל קל"ד בכל דיניו ופרטיו דאם יש לו מותר לכולי עלמא [ד] וכן הדין בבאנק נאטען ובמדינתנו קוראין אסיג וכן בר"טים האלענדער (ונראה לי שמה שכתבו הפוסקים שאין היוקר תלוי בהם אלא בפירות היינו שמנהגם היה שהכל נמכר כך וכך לטרות בעד רובל טאהלר או בעד אדום זהב כמו שהמנהג עד היום בריגע ובעיר ליפאיי שהכל נמכר כך לטרות בעד רובל טאהלר ולכן יש לו כל דין מטבע מה שאין כן במדינתנו ובמדינות שכל משאם ומתנם הכל במטבע אסיג אזי הוא להיפך שהאסיג הוא מטבע והכסף נחשב לפירות ודינו כדין זהב):

(י) כבר נהגו בקהילת קודש ווילנא וסביבותיה להלוות בריבית בדרך היתר על ענין זה שכותבין בשטר חוב וזה לשון השטר חוב. משמעות שטר חוב על החתום דמעבר לדף על סך מאה זקוקים כסף צרוף מה שהודה החתום דמעבר לדף שיש בידו וברשותו סך כסף הנזכר לעיל וקיבל בקנין גמור אגב סודר ונתן הברירה לבעל השטר או ליתן לו סך הכסף הנזכר לעיל או לשלם עבורם סך אלף זהובים במזומנים והזמן פרעון כותבין שהוא באותו יום שנעשה ההלואה כגון שהלוה אותו ראש חודש ניסן כותבין והזמן פרעון ראש חודש ניסן והלשון אינו מדוקדק שההיתר הוא כך שהלווה מודה שיש לו כסף דהיינו שאין בו צורה וחושבין כל זקוק שהוא שוה עשרים זהובים שכך היה שוה הזקוק בזמן שנתקן ההיתר זה ואף שעכשיו שוה יותר (כי זקוק הוא מארק והוא עכשיו ערך ס"ו זהובים) מכל מקום הולכין בזה אחר המנהג והלווה מוכר אותו בעד עשרה זהובים כי כיון שיש לו בביתו רשות לאדם למכור מטלטלין שיש לו אף שוה מנה בדינר וכיון שמודה שיש לו נאמן ומקבל בקנין גמור אגב סודר ועל ידי זה נתחייב הלווה סך הזקוקים למלוה ונתן הברירה לבעל השטר שהוא המלוה כשירצה חייב הלווה ליתן לו הזקוקים אלא שנתרצה המלוה שכאשר ירצה הלווה ליתן לו בעד כל זקוק ערך הרווחים שפוסק עמו אזי פוטר אותו מן הזקוקים וזהו שכותבים ויעלה רווחים לשנה כך למאה רצה לומר כיון שכבר קנה המלוה הכסף והוא שוה הכפל עתה נתרצה ומוחל להלווה הכסף כשיסלק לו במזומן עם ריוח ולכן צריך לכתוב כך ונתן הברירה לבעל השטר או שיתן החתום סך הכסף או שיתן עבורם סך אלף זהובים וגם צריכין ליזהר לכתוב ויעלה רווחים לשנה כך וכך וכן לפי עסקא לחצי שנה או לפי עסקא לכל חודש דהוי כאילו מרחיב לו זמן לשנה ואם יקדים לו מעות מוכר אותו בזול אבל אסור לכתוב ויעלה רווחים

לחודש כך וכך וכן לפי עסקא לכל חודש דלא יהא אלא שמוכר לו סחורה דאסור למכור לו בתנאי זה שאם תתן לי עכשיו או לאחר חודש המקח עשרה זהובים ואם תסלק לשני חדשים המקח אחד עשר זהובים זהוי ריבית כאשר נבאר בדין ריבית שעל ידי מקח וממכר ומה שכותבים והזמן פרעון ביום ההלואה הוא אינו מן הצורך שיוכל לכתוב והקנה לו בקנין גמור אגב סודר מהיום שהרי כותבין יום שנכתב בו גם כן בשטר ואם כן יוכלו לכתוב והזמן פרעון לשנה או אימת שירצו אלא שכותבין כך משום דלפעמים מקיף לו סחורה בלא רוחים על זמן רק כשיעבור הזמן אזי יחשוב ריוח ולכן אם רוצים לחשוב רוחים מאותו היום לכן כותבים שהזמן פרעון באותו יום ואינו מן הצורך (עיין ט"ז סימן קע"ג ס"ק ט') ועיין לקמן כלל קל"ד סימן י"א וי"ב: [ה]:

(יא) היתר זה של זקוקים הוא פורח באויר וטוב לפני ה' ימלט מזה ולדעתי לא התירו אלא במי שאין לו במה להתפרנס שהרי הלווה אין לו הכסף וגם המלוה יודע שמשקר ואין זה אלא כגונב דעת עליון כמו שהארכתי בבינת אדם אך יש היתר שהוא בעצמו ההיתר של זקוקים ויוכל להעשות על פי דין בהיתר גמור דהיינו שהלווה יכתוב רייסטער מסחורותיו או מטלטליו שיהיו שוין אף יותר מן הכפל ממה שרוצה ללוות ויכתוב בשטר בקנין גמור אגב סודר שמכר לו מעכשיו הסחורות או מטלטליו כפי הרשימה שביד בעל השטר בעד סך כך וכך אפילו שוה מנה בדינר וכיון שיש לו רשות למכור לאדם כרצונו ושואם לא יעמידם לבעל השטר לזמן פרעון אזי חייב לבעל השטר כפי שיתפשרו וזה היתר גמור אלא שהט"ז בסימן קס"ז מחמיר שלא לומר בתחלה הלויני אלא תיכף יאמר הלווה למלוה יש לי סחורה שוה שני מאות ואמכור לך בעד מאה זהובים להעמיד לך לחצי שנה או לשנה כפי שירצו ואם לא אעמיד לך אזי הברירה בידך שתקח כך וכך והש"ך בנקודות הכסף מתיר אפילו אמר בתחלה הלויני (ועיין בסימן הסמוך) ועיין עוד היתרים להלוות לקמן בדין עסקא כלל קל"ז ונוסח שטר עסקא:

(יב) המלוה לחבירו לכל הנאותיו ואינו מקבל ריוח אלא שהתנה שאם יצטרך לסלק מס המלך אף על גב דאפשר שלא יצטרך לסלק והוי צד אחד בריבית אסור (סימן קע"ז סעיף ח') וכן אסור לומר לחבירו הא לך עשר דינרין ופטרני ממה שאני חייב לפלוני י"ב דינרין אף על גב דאפשר שיפטור עצמו בי' דינרין דאף על גב דהלווה מותר לקנות החוב מן המלוה עצמו בפחות ממה שחייב לו כמבואר כלל קל"ד סימן ט' אבל כשנותן לאחר פחות מחובו כדי שהוא ישלם למלוה כשיגיע הזמן הוי ריבית גמור (סימן קע"ג סעיף ד' ובש"ך ס"ק י"א) וכן כל חוב ברור שעליו כגון שצריך לעשות אומנות למלך ששוה שלש מאות זהובים לאחר איזה זמן ואמר לו הרי לך עכשיו מאתיים זהובים ותפול אתה לאומנות המלך כשיצטרך אסור וכן ראובן שמשכן בית לשמעון באלף זהובים על חמש שנים ונתן ללוי חמש מאות זהובים עכשיו על מנת שלוי ישחרר לו הבית אסור (שם וסימן קע"ז סעיף י' ובט"ז שם) אבל מותר לומר לחבירו הרי לך מאתיים זהובים ותשתדל למלטני מן אומנות המלך (שם):

(יג) המלוה מעות לחבירו לזמן והתנה עמו שאם לא יפרענו לזמן פלוני הריני חייב לך מעכשיו לזמן העיכוב כך וכך אם התנאי היה שיסלק לו במעות אפילו קנו מידו בענין שאין בו אסמכתא אסור משום הערמת ריבית אבל אם התנה עמו שיסלק לו בפירות כפי השער שיהיה אז או בסחורה וכיוצא בו

מותר (סימן קע"ז סעיף י"ד) וכן המוכר סחורה לחבירו בששים זהובים כפי השער אפילו אין לו או אם יש לו אפילו בפחות משוין דכיון דיש לו מותר לזלזל כדנכתוב בדין ריבית שעל ידי מכירה והתנה עמו שאם לא יסלק לו לזמן חצי שנה יתחייב לסלק לו בעד הסחורה מאה זהובים וקנו מידו והגיע הזמן ולא פרעו חייב ליתן לו מאה זהובים דהואיל דמכר לו סחורה ומסלק לו במעות או שהלוה לו מעות ומסלק לו בסחורה לא מחזי כריבית שהרי אין כאן אגר נטר כלל אלא קנס ותיכף כשהגיע הזמן נתחייב בפעם אחת מאה זהובים ואפילו אם מתנה עמו שימתין לו הקנס עד כלות שנה מותר שהרי אינו ממתין לו אלא הקנס אבל אסור להתנות שאם לא יתן לו הסחורה לחצי שנה יתן לו מאה זהובים לשנה והמלוה מחויב להמתין כל המאה זהובים עד שנה שהרי זה ריבית גמור דאגר נטר (סימן קע"ז סעיף י"ד וסעיף י"ח ואפילו אמר לו תחלה הלווני מותר כן כתב בנקודות הכסף סימן קס"ז ודלא כט"ז בס"ק כ"ב) ואפילו להסוברים (דהיינו רשב"ם) דכשפסק על שער שבשוק אסור ליתן לו אחר כך מעות לקמן כלל קמ"א סימן ה' הכא שאני כיון שהוא דרך קנס אלא דאסור משום הערמת ריבית וכאן במוכר לו סחורה אפילו הערמת ריבית אין כאן (ש"ך שם ס"ק ל"ח):

(יד) אבל אם התנה עמו שאם לא יפרע לו לזמן פלוני יתן לו כל חודש וחודש כך וכך אף על גב דכתב דרך קנס ואם היה פורע לו בזמנו אין כאן ריבית כלל מכל מקום הואיל וכתב ליתן לו דבר קצוב בכל חודש אסור (שם סעיף ט"ז) ויש אומרים דהוי ריבית קצוצה ויש אומרים דאינו אלא אבק ריבית אבל אם לא כתב לו ליתן קצבה בכל חודש כגון שכתב אם לא אפרע לך בתשרי ס' זהובים ישלם לו בחשון ס"ו לכולי עלמא אינו אלא איסור דרבנן (ש"ך ס"ק ל"ג ונראה לי דרצה לומר דאסור משום הערמת ריבית כמו שכתב בשלחן ערוך סעיף י"ד):

(טו) וכן המלוה על המשכון ובשעת הלואה אמר לו אם לא אפדנו לזמן פרעון יהיה שלך מעכשיו (בענין שלא יהיה בו אסמכתא כדאיתא בחושן משפט סימן ע"ג סעיף י"ז ובש"ך שם ס"ק מ"ח מ"ט ונ') והמשכון שוה יותר מן החוב כיון שמתנה עמו כך בשעת הלואה מחזי כריבית וכתב הש"ך דזהו דוקא לדעת האוסרים בנותן מעות ומקבל סחורה וצריך עיון אבל אם כבר הלוהו על המשכון ועתה אומר לו אם לא פרעתיך יהא המשכון מעכשיו שלך מותר דאין זה אלא קנס (שם ועיין ש"ך ס"ק ל"ד ול"ה):

(טז) המתחייב מתנה לחבירו ומתנה עמו שאם יעכב מליתן לו המתנה לזמן פלוני יתן לו בכל חודש שיעכב כך וכך מותר שהרי אינו חייב לו כלום ואין זה אלא כמוסיף על המתנה אבל אם כבר נתן לו שטר חוב על המתנה לסלק לו לזמן פלוני דינו כחוב בעלמא ואסור להוסיף אם לא בדרך היתר לפיכך העושה שידוך עם בנו או בתו ובשעת השידוך פסק לנדן כך וכך מותר להתנות שאם ימתין לו בפרעון יתן לו בעד כל חודש או שנה כך וכך דהוי כמתנה אבל אם כבר פסק לו ונכתב ההתקשרות והתנאים דאז כבר אין יכול לחזור בו אסור להוסיף אם לא על ידי היתר (סימן קע"ו סעיף ו' ובט"ז שם ובסימן קע"ז סעיף ט"ו):

(יז) המלוה את חבירו ונתן לו שטר שאם לא יסלק לו לזמן המוגבל ישלם לו ההזיקות והגיע הזמן ולא פרעו והלך המלוה והלווה ממקום אחר בריבית בין מנכרי או מישראל בדרך היתר ואפילו התנה

עמו שנותן לו רשות ללוות על ריבית מכל מקום אסור ליקח ממנו הריבית (ט"ז בסימן ק"ע ס"ק ג') (וצריך עיון שכתב שם דאפילו נתן מפקינן מיניה וקשה אמאי דהא אינו ריבית קצוצה וצריך לומר דמאי שהתנה עמו להחזיר לו הריבית הוי כקצץ והוי ריבית קצוצה):

(יח) המפקיד מעות אצל חברו והנפקד נשא ונתן בהם הנפקד חייב באונסין ואין צריך ליתן להמפקיד מן הריוח שהרויח כלום ומכל מקום אם הנפקד רוצה לתת לו ריוח מעצמו מותר כיון דלא נתנו בתורת מלוה וזה לא התנה עמו כלום (סימן קע"ז סעיף י"ט):

(יט) אסור להלוות כ' זהובים על אחריות הסחורה ההולכת בספינה או משאר מקום שיש אחריות הדרך והמלוה מקבל עליו כל האחריות עד שובה ונגד זה יתן לו הלווה בביאת הסחורה כ"ד זהובים אפילו הכי אסור דלא יצא מידי הלואה דכיון דנותן מעות ומקבל מעות הוי אבק ריבית אבל מותר לתת כך וכך למאה מי שמקבל עליו אחריות הדרך שאין כאן הלואה כלל אלא כעין ממכר ואפילו אם נותן לו עכשיו כך וכך למאה וכשיהיה הפסד יצטרך זה ליתן בעדם כך וכך מאות והוי כריבית הדבר ידוע שלא יתן זה מאה ריוח בשביל דבר מועט שקיבל אלא מפני שקיבל עליו ההפסד ומה שנתן מתחלה כבר קנאם המקבל תחלה (סוף סימן קע"ג סעיף י"ח ובט"ז ס"ק ב' ובש"ך ס"ק ד'):

(כ) הנצרך למעות על שעה חדא ויש לו בביתו אלא שנאבד המפתח וכיוצא בו ואמר לחבירו תן לי כך וכך מעות עד שאמצא המפתח ואתן לך יותר אף על פי שלא הזכיר לשון הלואה וגם הזכיר לו בהדיא עד שאמצא המפתח ואם כן הוי כמקח וממכר שמוכר לו המעות שבביתו בעד מעותיו אפילו הכי הוי ריבית דאורייתא. ולא דוקא מעות במעות דהוא הדין תבואה בתבואה דכיון דהוי הכל מין אחד לא הוי כמכירה והוי ריבית קצוצה כיון שנתן לו יותר (סימן קע"ג סעיף ו' ועיין בנמוקי יוסף בפרק הזהב דף פ"ט ועיין לקמן בדין ריבית שעל ידי מכירה כלל קל"ט סימן י"א וי"ב):

(כא) יש אומרים דמותר לומר לחבירו הלויני מאה זהובים על חודש ואני אחזיר ואלוך מאה זהובים על חודש דזה דומה לאומר לחבירו עשה עמי מלאכה זו היום ואני אעשה עמך מלאכה זו למחר דמותר (סימן ק"ס) ועיין לקמן בקונטרס הסמ"ע כלל קמ"ג סימן ט"ו ועיין לעיל כלל קל"א סימן י"ד:

(כב) אסור להלוות לחבירו על מנת שאם לא ישלם לו לזמן פלוני יתן לו פירות כשער של עכשיו אף על גב דמותר לפסוק על שער שבשוק כדלקמן כלל קל"ד הכא כיון שבא על ידי הלואה אסור (ועיין לקמן כלל קל"ד סימן י' וי"א):

דין המלוה על המטבע והוסיפו במשקלו מבואר בשלחן ערוך סימן קס"ה:

הלכות ריבית

חכמת אדם

כלל קלג

מה יש בין ריבית דאורייתא לריבית דרבנן. ובו ה' סימנים. (סימן קס"א):

(א) כל ריבית דאורייתא נקרא ריבית קצוצה ואם לקח יוצא בדינין דכתיב (ויקרא כ"ה, ל"ו) וחי אחיך משמע לא תקח ואם לקחת אהדר ליה כי היכי דליחי וגזירת הכתוב הוא אף על פי שאין כאן גזל שהרי מרצונו נותן לו אבל אין בית דין יורדין לנכסיו ואם כבר החזיר הריבית על פי בית דין או מעצמו ואחר כך חזר ותפס משל לווה בעד הריבית יורדין לנכסיו דהא הוי ליה גזל וכן אם בתחלה לקח ריבית קצוצה בעל כרחו של לווה (סעיף ה') (חוץ מפחות משהו פרוטה דאפילו למאן דאמר דהוי דאורייתא אינו יוצא בדינין שאינו חשוב. סעיף א') וכל ריבית דרבנן נקרא אבק ריבית דאף על גב דאסור ללווה ליתן ולמלוה לקבל מכל מקום אם עברו אינו יוצא בדינין אבל אם בא לצאת ידי שמים חייב להחזיר מלבד ריבית מוקדמת ומאוחרת המבואר כלל קל"א בסימן ח' וט' דאפילו לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר אבל אם לא נתן הלווה מדעת או אפילו אם המלוה הוציא כבר מן הלווה על ידי דיני נכרים או על פי טעות בית דין יוצא בדינין אבל אם כבר נתן הלווה מדעתו ורצונו ואחר כך תפס הלווה משל המלוה מוציאין מן הלווה ונותנין למלוה שהרי מן התורה אין כאן ריבית והוא נתן לו מדעתו הרי זה ממונו של המלוה ונמצא זה גזלו ואם נתנו לו שטר על האבק ריבית קיימא לן שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי (סימן קס"א סעיפים ב' ג' ד') וכל דבר שאינו אפילו אבק ריבית אלא דאסור משום הערמת ריבית מחויב לסלק (סימן קס"ג סעיף ג' וסימן קע"ז סעיף י"ד):

(ב) היכא דהוי אבק ריבית כדלקמן כלל קל"ו סימן א' יש אומרים שאפילו אם לא פרע עדיין ותובע הלווה שינכה לו מחובו שיעור הריבית לא מנכינן ליה שאם אתה מנכה לו הוי כאילו מוציא ממנו ודומה למשכנתא בכלל קל"ה סימן ט' ויש אומרים דדוקא במשכנתא דהמלוה מוחזק

בהמשכון והקרקע תחת ידו היא והלווה מסר לו על דעת שהפירות יהיו שלו על כן נחשב סילוק בלא מעות כאילו מוציא ממנו מה שאין כן בשאר מקומות וכתב הרמ"א דכן עיקר (סימן קס"ו סעיף ג') וכל אבק ריבית דבשטרא מנכינן ליה ולא מגבינן ליה דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי (סימן קס"א ש"ך ס"ק ה'):

(ג) הבא לעשות תשובה מעצמו בלא כפיית בית דין ולהחזיר הריבית אם הוא דבר שהוא בעין מקבלים ממנו וצריך להחזיר לו הדבר כמו שלקח ממנו ולא תמורת כספו (סעיף ט') ואם אינו בעין ורוב עסקו ומחיתו הוא מריבית אף על גב שהוא חייב להחזיר כדי לצאת ידי שמים מכל מקום כל המקבל ממנו אין רוח חכמים נוחה הימנו כדי שלא לנעול דלת בפני בעלי תשובה (סעיף ז') ואם הלווה חייב לאחרים ואין לו במה לפרוע מותר לקבל כדי שיפרע לבעל חובו (כן כתב הש"ך בחושן משפט סימן שס"ו בשם ספר חסידים) ודין החזרה עיין ביורה דעה סימן קס"א סעיפים ח' ט' י':

(ד) לקח ריבית קצוצה ומת אין הבנים צריכין להחזיר דלדידה אזהיר רחמנא לא תקח מאתו וגו' ולא לבניו ועל זה נאמר יכין רשע שהוא האב וילבש צדיק שהם הבנים אבל אם הוא דבר מסויים כגון פרה וטלית וכיוצא בו כל דבר שהוא בעין אם עשה אביו תשובה אלא שלא הספיק להחזיר חייבין בניו להחזיר משום כבוד אביהם שלא יאמרו זהו דבר שלקח פלוני בריבית דכיון דעשה תשובה חייבין בכבוד אביהם אבל אם מת בלא תשובה אם כן אין חייבין בכבודו כמבואר בדין כיבוד אב ולכן אין צריך להחזיר (סימן קס"א סעיף ו'):

(ה) שטר שנכתב בו ריבית בין דאורייתא בין דרבנן ונכתב בו הקרן לבד והריוח לבד גובה בו את הקרן ומי שבא לידו יקרענו (אם אינו במקום שמתירא שיעלילו עליו) דחיישינן שמא יגבה הריבית ועוד שהרי המלוה עובר בקיום השטר אבל אם אינו מפורש אלא שכולל הקרן עם הריבית אינו גובה בו אפילו הקרן דגזרינן שמא יגבה הריבית בתורת קרן ואם הלווה מודה יש אומרים דגובה (סעיף י"א ועיין בחושן משפט סימן נ"ב) ומכל מקום אין צריך הלווה ליתן שום דבר מהריוח שהריוח במעות של המלוה אפילו הריוח הרבה אלא שראוי לקנסו ליתן מהריוח לעניי העיר (ש"ך ס"ק כ'):

יצא לאור על ידי חברה מזכי הרבים העולמי